

*Elina Late & Sanna Talja*

## Tutkimusdata-palvelut eurooppalaisissa yliopistokirjastoissa

*Elina Late, Tampereen yliopisto, elina.late@uta.fi*

**T**ieteellisten kirjastojen tehtäväkenttään on viime vuosien aikana yhä enemmän kuulunut tutkimusdatan hallintaan liittyvät tehtävät. Tutkimusdatalla tarkoitetaan digitaalisessa muodossa olevaa tutkimuksessa kerättyä tai syntynyttä dataa. Tutkimusdatan hallinta on ollut sidoksissa avoimesta tieteestä käytyyn keskusteluun. Tavoitteena on tutkimusdatojen avoin jakaminen, tutkimuksen läpinäkyvyyden lisääminen sekä tutkimusdatojen uudelleenkäytettävyyden ja säilyvyyden turvaaminen. Tutkimusrahoittajat, kuten Suomen Akatemia, velvoittavat tutkijoita laatimaan aineistohallintasuunnitelman ja tallentamaan tutkimusaineistonsa avoimiin data-arkistoihin. Datan arkistointi ja uudelleenkäyttö edellyttävät datanhallintaa, jossa yliopistokirjastoilla on oma roolinsa esimerkiksi aineistohallintasuunnitelmien laatimisesta, metadata -tietojen luomisesta sekä tutkimusdata-arkistojen ylläpidossa.

Kirjastojen tutkimusdatan hallintaan liittyvät tehtävät ja palvelut ovat kuitenkin vielä suhteellisen uusia, eikä niiden muodoista tai tarjonnan laajuudesta ole juurikaan tietoa. Eurooppalais-

ten yliopistokirjastojen neuvosto (LIBER<sup>1</sup>) käynnisti vuoden 2016 alussa hankkeen, jossa kartoitettiin Euroopassa toimivien yliopistokirjastojen tarjoamia tutkimusdataan liittyviä palveluja (Tenopir 2016). Kirjastonjohtajilta kysyttiin mitä tutkimusdataan liittyviä palveluja heidän kirjastonsa tällä hetkellä tarjoaa ja mitä se suunnittelee tarjoavansa lähiaikoina tai pidemmällä aikavälillä. Tutkimusprojekti toteutettiin yhteistyössä Tampereen ja Tennesseen yliopistojen kanssa.

Elektroninen kysely lähetettiin eurooppalaisten yliopistokirjaston johtajille keväällä 2016 Liberin välityksellä. Kirjastonjohtajia pyydettiin vastaamaan kyselyyn koko kirjaston puolesta, joten vastauksia tuli yksi kirjastoa kohden. Tutkimuksessa käytettiin soveltuvin osin Pohjois-Amerikassa tehdyissä DataONE<sup>2</sup> -hankkeen tutkimuksissa vuosina 2011 ja 2014 laadittua kyselylomaketta (Tenopir et al., 2012, Tenopir et al., 2015). Kyselyyn vastasi yhteensä 109 kirjastoa 22 maasta. Vastausprosentti oli 32,7. Tutkimusaineisto analysoitiin SPSS-ohjelmistolla Tampereen ja Tennesseen yliopistoissa.

---

<sup>1</sup><http://libereurope.eu>

<sup>2</sup><http://dataone.org>

Tutkimusdatapalvelut jaettiin analyysissä konsultatiivisiin ja teknisiin. Tutkimus osoitti, että kirjastot ovat aktiivisempia konsultatiivisten kuin teknisten palvelujen tarjoajina.

Konsultatiiviset palvelut liittyvät ennen muuta neuvontapalveluihin. Yli puolet vastanneista kirjastoista ilmoitti käyvänsä keskusteluja tutkimusdataan liittyvistä asioista organisaatiossaan ja olevansa mukana luomassa tutkimusdatastrategiaa sekä kouluttavansa henkilökuntaansa tutkimusdatatehtäviin. Yli 40% ilmoitti konsultoitavansa tutkijoita ja opiskelijoita aineistonhallintasuunnitelmien ja metadata -asioiden osalta ja tekevänsä yhteistyötä tutkimusdata -asioissa It-keskusten, tiedekuntien ja toisten yliopistojen kanssa. Kirjastot luovat tutkimusdataan liittyviä nettioppaita, osallistuvat tutkijoiden projekteihin ja tarjoavat tukea tutkijoille tutkimusaineistojen löytämiseen ja niihin viittaamiseen. Suurin osa kirjastoista tarjoaa konsultatiivisia palveluja tai aikoo tarjota niitä lähitulevaisuudessa. Poikkeuksena on tutkimusprojekteihin osallistuminen, sillä lähes kolmannes vastaajista ei suunnitellut tämän palvelun tarjoamista tulevaisuudessa.

Tekniset tutkimusdatapalvelut ovat tutkimusaineistojen käsittelyä ja viemistä tutkimusdata-arkistoihin. Teknisten palvelujen tarjoaminen ei ole yhtä yleistä kuin konsultatiivisten palvelujen tarjonta. Kuitenkin lähes 40% kirjastoista tarjoaa teknistä tukea tutkimusdata-arkistojen käyttöön. Noin viidennes kirjastoista osallistui arkistoitavien aineistojen tunnistamiseen ja valikointiin, metadatan luomiseen ja datan valmisteluun pitkäaikaistallennusta varten.

Noin 40% vastanneista kirjastoista ilmoitti ylläpitävänsä data-arkistoa. Näistä suurin osa (66%) arkistoi sekä kvantitatiivista että kvalitatiivista dataa. Noin kolmannes niistä, jotka eivät osallistu tutkimusdatan arkistointiin, ilmoitti toisen organisaation hoitavan arkistoa tai että tutkijat on ohjattu käyttämään kansallisia tai tieteenalakohtaisia data-arkistoja.

Aineiston alueellinen analyysi osoitti, että Länsi- ja Pohjois-Euroopan kirjastot ovat aktiivisimpia konsultatiivisten palvelujen tarjoajia. Pohjoismaissa korostui erityisesti datapolitiikkaan liittyvä keskustelu ja yhteistyö muiden pal-

velujen tarjoajien kanssa, henkilöstön koulutus sekä menettelytapojen kehittäminen. Iso-Britannia, Saksa ja Hollanti ovat muita maita edellä teknisten palveluiden tarjonnassa.

Suurin osa vastaajista (67%) katsoi, että kirjastojen on tarjottava tutkimusdatapalveluja pysyäkseen relevantteina. Suurin osa (67%) myös näki, että kirjastojen tulisi olla edelläkävijöitä tutkimusdatapalvelujen tarjoamisessa. Tutkimusaineistojen menettäminen vaarantaa tulevan tutkimuksen varsinkin aloilla, joissa tarvitaan pidemmän aikavälin vertailuaineistoja (Karasti et al., 2011). Datanhallintaan liittyvät tehtävät tarjoavat kirjastoille haasteita, joita ovat esimerkiksi uusien tekniikoiden haltuunotto, henkilöstön osaamisen kehittäminen, yhteistyö eri tahojen kanssa ja sekä osallistuminen tutkimusdatastrategioiden luomiseen. Tutkimusdatapalvelujen rakentamisessa täytyy myös huomioida erilaisten tieteenalojen tarpeet (esim. Borgman 2015, Fält & Okuloff 2016), sillä ilman ymmärrystä näistä kirjastojen ja muiden organisaatioiden on vaikeaa, ellei mahdotonta tuottaa erityyppisiä aineistoja ja käyttäjäryhmiä tukevia järjestelmiä ja palveluja.

Kirjoittajien lisäksi projektiin osallistuivat Carol Tenopir, Suzie Allard, Dane Hughes ja Danielle Pollock (University of Tennessee), Robert Sandusky (University of Illinois-Chicago), Lynn Baird (University of Idaho), Wolfram Horstmann & Birgit Schmidt (University of Gottingen).

## Lähteet

- Borgman, C.L. (2015). *Big data, little data, no data: scholarship in the networked world*. MIT Press.
- Fält, K. & Okuloff, A. (2016). *Avoin tiede ja tutkimusaineistot -kysely 2015*. Raportti terveystieteiden ja humanististen alojen tutkijoille suunnatun kyselyn tuloksista. Tampereen yliopisto. Yhteiskuntatieteellisen tietoarkiston julkaisuja; 12. [http://www.fsd.uta.fi/fi/julkaisut/julkaisusarja/FSDjs12\\_tutkimusaineistot-kysely.pdf](http://www.fsd.uta.fi/fi/julkaisut/julkaisusarja/FSDjs12_tutkimusaineistot-kysely.pdf)
- Karasti, H., Janasik, N., & Talja, S. (2011). Tieteen infrastruktuurit – näkymättömiä tukirakenteita, kansallisia kilpailuvaltteja vai uuden tutkimusvision mahdollistajia? *Tieteessä tapahtuu* 2011: 30-36

Tenopir, C., Birch, B., & Allard, S. (2012). Academic libraries and research data services: Current practices and plans for the future [White paper]. Association of College and Research Libraries. [http://www.ala.org/acrl/sites/ala.org.acrl/files/content/publications/whitepapers/Tenopir\\_Birch\\_Allard.pdf](http://www.ala.org/acrl/sites/ala.org.acrl/files/content/publications/whitepapers/Tenopir_Birch_Allard.pdf)

Tenopir, C., Hughes, D., Allard, S., Frame, M., Birch, B., Baird, L., Sandusky, R., Langseth, M. & Lundeen, A. (2015). Research data services in academic libraries: Data intensive roles for the future? *Journal of eScience Librarianship*, 4(2).

Tenopir, C, Talja, S., Horstmann, W., Late, E., Hughes, D., Pollock, D., Schmidt, B., Baird, L., Sandusky, R. & Allard, S. (2016). Research Data Services in European Academic Research Libraries: A LIBER-DataONE Survey. Artikkelin lähetyksen arvioitavaksi julkaisuun: *Aslib Journal of Information Management*.